

*Ледняк Ю. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету**Ледняк Г. В.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Донбаського державного педагогічного університету**Зеніна І. О.,**студентка англо-німецького відділення
Донбаського державного педагогічного університету*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТВОРІВ «СУДДЯ ТА ЙОГО КАТ» І «ПІДОЗРА» Ф. ДЮРРЕНМАТТА

Анотація. У статті проаналізовано основні проблеми роману «Суддя та його кат» і повісті «Підозра» Ф. Дюрренматта, зокрема, виділено різні типи зла, зображені в даних творах.

Ключові слова: проблеми, тема боротьби зі злом, типи зла.

Постановка проблеми. Фрідріх Дюрренматт (1921–1990) – видатний швейцарський німецькомовний письменник, талановитий художник, театральний діяч, якого поряд із Максом Фрішем швейцарці вважають першозасновником сучасної швейцарської літератури [8]. Він працював у галузі драматургії, публіцистики, писав детективи тощо.

З. Кучер зауважує: «Дюрренматт належить до генерації неспокійних, «бурхливих» письменників, яким вдалося зруйнувати національний міф про «винятковість» своєї країни, про особливий шлях її розвитку, що мовби гарантує повну, всеосяжну демократію та загальне процвітання. Дюрренматт завжди прагнув вразити та шокувати читача, порушував традиційні підвалини «благополучного» суспільства. Його творчість в цілому відрізняє критичне ставлення до офіційної конформістської політики держави. Загальному матеріальному добробуту письменник протиставляє окрему людську особистість, яка стає відчуженою та самотньою в суспільстві самовдоволених обивателів» [5, с. 3].

Гостро окреслена проблематика та своєрідність художнього світу творів Ф. Дюрренматта і сьогодні викликають інтерес до літературного доробку письменника.

Аналіз останніх досліджень. Творчість Дюрренматта стала об'єктом уваги багатьох критиків і літературознавців: А. Гончар, М.-Г. Дерманна, Д. Затонського, З. Кучер, Н. Павлової, В. Пожидаєвої, В. Седельника, К. Капчанді та ін.

Вони вивчали творчий шлях письменника, загальні особливості його творчості, зауважували на жанровому розмаїтті творів, зіставляли його художній метод з методом Ф. Кафки, Б. Брехта, А. Камю, Ж.-П. Сартра та абсурдистів, аналізували стратегію художнього впливу письменника. При цьому увагу переважно було приділено драматургії Ф. Дюрренматта.

Що стосується детективних творів письменника, зокрема роману «Суддя та його кат» та повісті «Підозра», окремі цікаві спостереження щодо порушення канонів детективу, організації художнього простору, карнавального дискурсу (зокрема системи двійників) знаходимо, наприклад, у З. Кучер, В. Пожидаєвої, В. Седельника. Проте проблематику зазначених творів проаналізовано недостатньо.

Мета статті – аналіз проблематики детективних творів Ф. Дюрренматта «Суддя та його кат» і «Підозра».

Виклад основного матеріалу. У романі «Суддя та його кат» та повісті «Підозра» основною стає тема боротьби зі злом, покарання злочинців. Причому важливим є не сам злочин, який вже здійснено (у творах подаються лише окремі деталі, що визначають суть злочину або є важливими для слідства), а факт його здійснення.

На думку головного героя творів, комісара Берлаха (і для самого письменника), злочин – це зло, а зло повинно бути покарано. У романі «Суддя та його кат» та повісті «Підозра» автор досліджує різні подоби зла. Перший тип – зло заради користі (Тшанц, «Суддя та його кат»). Тими, хто чинить злочини з цієї причини, керують заздрість, жага наживи, слави. Другий тип зла – зло з примхи (Гастман, «Суддя та його кат»). Таке зло чинять люди, які не мають певних моральних принципів, їм байдуже до інших. У такого злочинця “Böse nicht der Ausdruck einer Philosophie oder eines Triebes, sondern seiner Freiheit: der Freiheit des Nichts” [11, с. 100] / «зло не є проявом якоїсь філософії чи якогось інстинкту, а проявом його свободи: свободи порожнечі» [4, с. 70]. Третій тип – «чисте» зло (Емменбергер, «Підозра»), а чистим воно є, як зазначав Ж. Батай, коли «вбивця, окрім користі, на яку він розраховує, отримує насолоду від зробленого» [цит. за 7, с. 50]. Для такого злочинця “das Böse seine Moral, seine Philosophie darstellt”, “er ebenso fanatisch täte wie ein anderer aus Einsicht das Gute” [11, с. 100] / «зло стало мораллю, філософією», він «так само фанатично чинить зло, як інший з принципу чинить добро» [4, с. 70]. До четвертого типу належить неусвідомлене зло (слуги Гастмана «Суддя та його кат»; карлик та Клері Глаубер, «Підозра»). Такі злочинці не діють самостійно, вони виконують накази своїх хазяїв і нічого не відчувають, або вважають, що вчиняють добре. Комісара Берлаха цікавлять не вони, а вбивці перших трьох типів.

Найстрашнішим є те, що всі злочинці живуть спокійно через недосконалість законів і байдуже ставлення суспільства до злочинів. Гастман – злочинець, чий злочини залишаються без покарання, – процвітає, іноді роблячи державі певні послуги (“Als jahrelanger Gesandter Argentiniens in China genieße er das Vertrauen der fremden Macht und als ehemaliger Verwaltungspräsident des Blechtrusts jenes der Industriellen” / «Бувши багато років за аргентинського посла в Китаї, він здобув довіру чужоземної держави, а промисловці шанують його як колишнього голову правління бляшаного тресту»), тому Гастман “stellte den Industriellen und den Vertretern der Gesandtschaft

sein Haus zu diesen Besprechungen zur Verfügung" [11, с. 67] / «надав свій дім промисловцям і представникам посольства весті переговори» [4, с. 53], через що може дозволити собі не мати справ з поліцією. Його особистий адвокат – національний радник полковник фон Швенді.

Виявляється, що є офіційний бік переговорів – «про нову торговельну угоду», а є неофіційний, причому, як заявляє фон Швенді лейтенантові бернської поліції Лютцу, “aber man verhandelt noch mehr inoffiziell, und in Lamboing wird privat verhandelt. Es gibt ... in der Industrie Verhandlungen, in die sich der Staat nicht einzumischen hat [11, с. 64]” / «куди більше значення мають переговори неофіційні, приміром, оті приватні перемовини в Ламбуані. ...сучасна промисловість має свої справи, в які урядові не варто втручатися» [4, с. 51].

Мешканці Ламбуана отримують матеріальну вигоду від того, що Гастман живе в їхньому селищі. “Er zahlen St euern für das ganze Dorf Lamboing. Das genügt für uns, daß Gastmann ist der sympathischste Mensch im ganzen Kanton” [11, с. 49] / «Він сплатити податки за все селище Ламбуан. Це нам досить, щоб мати Гастмана найсимпатичніша людина в увесь кантон», – говорить місцевий слідчий Жан-П'єр Шарнель [4, с. 45]. Суспільство продажне, великі гроші керують світом. Достатньо лише сплатити податки, і люди примиряться з усім: галасом від постійних прийомів, які проводив Гастман, його кримінальним минулим та цілою купою вбивств. Мовчать усі: уряд і поліція, звичайні обивателі, а також митці. Мистецтво в такому суспільстві – лише декорація. Під час зустрічей у Гастмана митцями прикривалися. Це дуже зручно, адже вони не просто нічого не помічають – вони “wollen es auch nicht bemerken, weil es sie nicht interessiert. Künstler interessieren sich nur für Kunst” [11, с. 66] / «їм не хочуть помічати, бо їх це аж ніяк не цікавить. Для митців існує тільки мистецтво» [4, с. 52].

Тшанц, іще один убивця, – поліціант, той, хто слідкує за виконанням закону, чиє завдання – викоринювати злочинність. Тобто служителі закону не завжди кращі за тих, кого вони переслідують. “Ich habe zwischen Konstantinopel und Bern Tausende von Polizeimännern gesehen, gute und schlechte. Viele waren nicht besser als das arme Gesindel, mit dem wir die Gefängnisse aller Art bevölkern, nur daß sie zufällig auf der ändern Seite des Gesetzes standen” [11, с. 21] / «Між Константинополем і Берном, – говорить Берлах, – я бачив тисячі поліціантів, добрих і поганих. Багато з-поміж них були не кращі за ту жалюгідну потолоч, що нею ми наповнюємо наші в'язниці, просто вона випадково опинилася по той бік закону» [4, с. 29].

Емменбергер – лікар, що під іменем Нееле працював у концтаборі Штутгоф, продовжує свої садистські експерименти, тобто операції без наркозу, на законних підставах. Він має клініку «Зонненштайн», яка процвітає. Доктор Марлок підтверджує законність даної установи: “Auch hier operiert der Chef ohne Narkose, ... das tut er nun auch hier, mitten in der Schweiz, mitten in Zürich, unberührt von der Polizei, von den Gesetzen dieses Landes, ja sogar im Namen der Wissenschaft und der Menschlichkeit” [11, с. 279] / «Шеф і тут оперує без наркозу, ...це він робить і тут, у центрі Швейцарії, у центрі Цюриха, й ніхто його не чіпає: ні поліція, ні закони цієї країни, ба навіть він робить це в ім'я науки й людяності» [4, с. 162].

Дюрренматт показує, що шлях до справедливості не обов'язково відповідає нормам права, та й на цьому шляху нерідко гинуть як винні, так і невинні люди (журналіст Форчиг, який на прохання Берлаха видав газету зі статтею, що містила натяки на нацистське минуле поважного лікаря, володаря

престижної клініки), проте провину за це не можна покласти на окремих людей.

Гунгертобель, який працював, а ще раніше навчався разом із Емменбергером і ще за тих часів був свідком операції без наркозу, тоді необхідної для врятування життя іншого студента, упізнав на фотографії Нееле-Емменбергера, але навіть собі боїться зізнатися в цьому: по-перше, офіційно Нееле та Емменбергер – різні особи, Нееле мертвий, а Емменбергера поважають у суспільстві; по-друге, Гунгертобель, як порядна людина, вважає неможливим погано думати про іншу людину (“Wir dürfen das nicht denken! Wir sind keine Tiere!” [11, с. 160] / «Ми не маємо права цього думати! Ми ж не звірі!» [4, с. 100]). Інспектор поліції Люциус Лютц, шеф Берлаха, очевидно, формально ставиться до своєї роботи. Але ж поведінку як Гунгертобеля, так і Лютца багато в чому визначає суспільство, в якому вони живуть (“Überhaupt gebe es einen ganzen Haufen Verbrechen, die man nicht beachte, nur weil sie etwas ästhetischer seien als so ein ins Auge springender Mord, der überdies noch in die Zeitung komme... Die Welt sei aus Nachlässigkeit schlecht und daran, aus Nachlässigkeit zum Teufel zu gehen. Für einen alten Spürhund wie ihn sei der Staatsdienst nicht mehr gut. Zuviel kleines Zeug, zuviel Schnüffelei; aber das Wild, das rentiere und das man jagen sollte, die wirklich großen Tiere, meine er, würden unter Staatsschutz genommen wie im zoologischen Garten” [11, с. 168–169] / «І взагалі, є безліч злочинів, на які не звертають уваги лише через те, що вони трохи естетичніші за вбивство, яке відразу впадає в око і про яке до того ще й у газетах напишуть... Світ зіпсований байдужістю, і саме від неї, від байдужості, він може геть занепасти. Такий старій нишпорці, як я, вже не треба служити в державних установах. Надто багато там дрібних справ, надто багато вистежування; але дичину, яку варто полювати, тих по-справжньому великих звірів, узято, ніби в зоопарку, під захист держави» [4, с. 104], – ось про що в лікарняній палаті говорить Лютцу комісар Берлах).

Про бездіяльність суспільства говорить, зокрема, журналіст Форчиг, який пройнявся ненавистю до країни, в якій живе. Людям не потрібна правда, вони воліють проходити повз справжні проблеми, які потребують уваги спільноти, адже тільки за допомогою цієї спільноти їх ще можна вирішити, ще можна щось змінити. Форчиг палко пояснює Берлаху: “Aber wer ist nicht alles unter den Strich gesunken in diesem Lande, wo man immer noch vom Raunen der Seele dichtet, wenn ringsum die ganze Welt zusammenkracht!” [11, с. 224] / «Але хто нині не опустився нижче тієї риски в цій країні, де й досі пишуть вірші про шелестіння душі, коли вальється весь світ!?» [4, с. 135] Усі відносини в країні перетворились на суцільну угоду, люди стали черствими, байдужими, замкненими в собі. “Da soll man für die Freiheit und Gerechtigkeit und für jene ändern Artikel einstehen, die man auf dem vaterländischen Markt feilbietet, und eine Gesellschaft hochhalten, die einen zwingt, die Existenz eines Schlufis und Bettlers zu führen, wenn man sich dem Geist verschreibt anstatt den Geschäften” [11, с. 225] / «Тут треба обстоювати свободу й справедливість та інші ідеї, які пропонуються на вітчизняних ринках, і шанувати суспільство, що змушує тебе животіти злиденним життям злодюжки й жебрака, як покладаєшся на розум, а не на гендель», – обурюється Форчиг [3, с. 135].

Письменник стверджує цінність людського життя й ставить питання про необхідність покарання вбивць, зокрема нацистських діячів, а також вимагає не прощати й не забувати. Вустами свого героя Гулівера з повісті «Підозра» Дюрренматт проголошує: “Ich weigere mich, einen Unterschied zwischen den Völkern

zu machen und von guten und schlechten Nationen zu sprechen; aber einen Unterschied zwischen den Menschen muß ich machen, das ist mir eingeprengelt worden, und vom ersten Hieb an, der in mein Fleisch fuhr, habe ich zwischen Peiniern und Gepeinigten unterschieden. Die neuen Grausamkeiten anderer Völker in anderen Ländern ziehe ich nicht von der Rechnung ab, die ich den Nazis entgegenhalte und die sie mir bezahlen müssen, sondern ich zähle sie dazu. Ich nehme mir die Freiheit, nicht zwischen denen zu unterscheiden, die quälen. Sie haben alle dieselben Augen. Wenn es einen Gott gibt ... so sind vor ihm keine Völker, sondern nur Menschen, und er wird jeden nach dem Maß seiner Verbrechen richten und nach dem Maß seiner Gerechtigkeit freisprechen" [11, с. 195–196] / «Я відмовляюся бачити якусь різницю між народами й говорити про добрі й погані нації, але різницю між людьми мушу провести, це мені удобали в голову, і з першим ударом, що врізався в моє тіло, я почав розрізняти катів від катованих. Нові звірства інших стражів порядку в інших країнах я не скидаю з рахунку, який виставляю нацистам і який вони мусять мені сплатити. Я беру на себе сміливість не проводити різниці між тими, хто катує. Вони всі мають однакові очі. Якщо є Бог, <...> то перед ним постануть не народи, а люди, й він судитиме кожного зокрема міркою його злочинів й виправдовуватиме міркою його справедливості» [4, с. 119–120].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Отже, ми бачимо, що в центрі детективних творів Ф. Дюрренматта «Суддя та його кат» і «Підозра» – проблеми, пов'язані з життям як окремого індивіда, так і суспільства в цілому, причому письменник вдається до філософських узагальнень.

Наше дослідження не претендує на вичерпне висвітлення проблеми. Подальшого вивчення, на наш погляд, потребують релігійно-філософські проблеми аналізованих творів.

Література:

1. Гончар А.А. Стратегия художественной коммуникации в творчестве Фридриха Дюрренматта : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.03 / А.А. Гончар ; Российский государственный гуманитарный университет. – М., 2006. – 26 с.
2. Затонський Д.В. У пошуках сенсу буття / Д.В. Затонський. – К. : Дніпро, 1967. – 309 с.
3. Дюрренматт Ф. Підозра / Ф. Дюрренматт ; пер. з нім. В. Ревухи // Дюрренматт Ф. Суддя та його кат : [романи та повісті]. – К. : Дніпро, 1989. – С. 95–191.
4. Дюрренматт Ф. Суддя та його кат / Ф. Дюрренматт ; пер. з нім. К.

Гловацької // Дюрренматт Ф. Суддя та його кат : [романи та повісті]. – К. : Дніпро, 1989. – С. 21–94.

5. Кучер З.І. Особливості поетики та проблематики прози Ф. Дюрренматта : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 / З. І. Кучер ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2003. – 18 с.
6. Павлова Н.С. Невероятность современного мира (Фридрих Дюрренматт) / Н.С. Павлова, В.Д. Седельник // Швейцарские варианты: литературные портреты. – М. : Сов. писатель, 1990. – С. 204–243.
7. Пожидаева В.Г. Семіотика художественного дискурса Фридриха Дюрренматта / В.Г. Пожидаева. – СПб. : ИЦ «Гуманитарная Академия», 2011. – 224 с.
8. Сальвисберг А. Экскурс в историю швейцарской литературы [Электронный ресурс] / А. Сальвисберг // Наша газета. – 2013. – 27 ноября. – Режим доступа : <http://nashagazeta.ch/news/cultura/16770>.
9. Седельник В.Д. Метаморфозы детектива, или Мастера сыска перед лицом действительности / В.Д. Седельник // Современный швейцарский детектив. – М. : Радуга, 1989. – С. 5–22.
10. Dehrmann, M.-G., 1959. Dürrenmatt: Zum Henker (siehe Titelbild) / Mark-Georg Dehrmann, 8 Juli (№ 28), pp. 43–52.
11. Dürrenmatt, F., 1953. Der Richter und sein Henker. Der Verdacht / F. Dürrenmatt. Wien: Wiener Verlag. 333 S.
12. Kapcsándi K. Metamorphoses Mythorum: Die (Ver)Wandlung der Mythen Mythologische Elemente bei Friedrich Dürrenmatt: Doktori disszertáció [Electronic resource] / Katalin Kapcsándi; Germanisztikai Irodalomtudományi Doktori Program. – Budapest, 2005. – 336 S. – Mode of access : <http://doktori.btk.elte.hu/lit/kapcsandi/disznetmet.pdf>.

Ледняк Ю. В., Ледняк А. В., Зенина И. А. Основные проблемы произведений «Судья и его палач» и «Подозрение» Ф. Дюрренматта

Аннотация. В статье проанализированы основные проблемы романа «Судья и его палач» и повести «Подозрение» Ф. Дюрренматта, в частности выделены разные типы зла, изображенные в этих произведениях.

Ключевые слова: проблемы, тема борьбы со злом, типы зла.

Lednyak J., Lednyak H., Zenina I. The principal problems in “The Judge and His Hangman” and “Suspicion” by F. Dürrenmatt

Summary. The principal problems of the novella “The Judge and His Hangman” and the story “Suspicion” by F. Dürrenmatt are analyzed in the article, in particular, different kinds of evil described in these works are defined.

Key words: problems, theme of the struggle against evil, kinds of evil.